

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма циклу спеціалізації передбачає підготовку медичних сестер-анестезисток з відривом від професійної діяльності. Тривалість навчання на циклі спеціалізації 2,5 місяці – 360 годин. Теоретична частина складається із 142 годин, практична – 206 годин, семінари – 12 годин.

У програму включені:

– основи практичної діяльності медичних сестер-анестезисток відділень (груп) анестезіології та інтенсивної терапії;

– невідкладна медична допомога;

– інфекційний контроль;

– природне планування сім'ї;

– основи медичної інформатики;

– медична психологія з основами біомедичної етики

Вивчення дисципліни ґрунтується на знанні таких дисциплін, як анатомія, фізіологія, патфізіологія, фармакологія, мікробіологія та ін.

Дана галузь медицини інтегрується з дисциплінами, як: хірургія, акушерство й гінекологія, травматологія й ортопедія, інфекційні хвороби з основами епідеміології і санітарії, онкологія, психіатрія тощо.

У теоретичному матеріалі закладено більш поглиблене вивчення спеціальних розділів анестезіології та реаніматології, освоєння найсучасніших методик і засобів проведення інтенсивної терапії, що є актуальною проблемою сьогодення.

На практичних заняттях передбачено ознайомлення з сучасною наркозно-дихальною апаратурою та правилами техніки безпеки при її експлуатації, участь в проведенні наркозу новими методиками і засобами знечулення, релаксації; ознайомлення з найновішими методиками проведення серцево-легеневої реанімації і сучасного моніторингу.

Під час проведення теоретичних, практичних та семінарських занять рекомендовано використовувати сучасні активні методи навчання, а саме: проблемний метод, метод “круглого столу”, метод “мозкового штурму”, ситуаційні задачі, ділові ігри тощо. Ілюстрацію матеріалу бажано проводити, як традиційними методами, так і з допомогою сучасних комп'ютерних технологій (мультимедійних презентацій, відеофільмів тощо).

При викладенні матеріалу акцентується увага слухачів на дотримуванні правил охорони праці та техніки безпеки в палатах інтенсивної терапії та операційних блоках.

По завершенню циклу слухачі складають екзамен у формі тестового контролю.

Метою циклу спеціалізації “Медичні сестри-анестезистки анестезіологічних груп, відділень анестезіології без ліжок і з ліжками для інтенсивної терапії, відділень інтенсивної терапії лікувально-профілактичних закладів” є:

– задоволення індивідуальних потреб медичної сестри-анестезистки в

особистому та професійному зростанні, а також забезпечення потреб області в кваліфікованих кадрах високого рівня професіоналізму та культури;

- закріплення та поглиблення теоретичних знань, а також практичних навичок в галузі анестезіології, реаніматології та інтенсивної терапії;

- формування якісно нового підходу надання медсестринської допомоги пацієнтам, які знаходяться у палатах інтенсивної терапії;

- ознайомити з основними принципами організації системи охорони здоров'я, нормативними актами та наказами Міністерства охорони здоров'я України з питань охорони здоров'я, новими методами діагностики та лікування основних захворювань.

Основними *завданнями* є:

- поглиблення знань у галузі анестезіології, реаніматології і інтенсивної терапії на основі сучасних досягнень медичної науки;

- вивчення різних методів і заходів для проведення анестезіологічного забезпечення;

- моніторинг за діяльністю серцево-судинної системи, центральної нервової системи, дихальної системи, температурою тіла;

- нагляду і догляд під час операції і в післяопераційному періоді;

- аналіз документації медсестри-анестезистки відділення анестезіології та інтенсивної терапії;

- дотримання правил безпеки та особистої гігієни;

- забезпечення протиепідемічного і гігієнічного режимів в палатах інтенсивної терапії і в операційних блоках;

- вдосконалення свого професійного рівня.

Після вивчення курсу *слухачі повинні знати*:

- чинне законодавство про охорону здоров'я та нормативні документи, що регламентують діяльність закладів охорони здоров'я;

- організацію роботи в операційних, відділеннях реанімації та інтенсивної терапії;

- права, обов'язки та відповідальність медсестри-анестезистки;

- фармакологічну дію основних анестетиків;

- види, способи, техніку проведення наркозу;

- особливості анестезіологічного забезпечення при невідкладних станах хірургічного профілю;

- особливості анестезіологічного забезпечення в педіатрії;

- особливості анестезіологічного забезпечення в геріатрії;

- підготовку пацієнтів для проведення наркозу;

- роботу діагностично-лікувальної апаратури (рентген, електрокардіограф (ЕКГ), дихальний респіратор (ШВЛ), аспіратор);

- принципи надання невідкладної медичної допомоги пацієнтам при різноманітних ускладненнях;

- фармакологічну дію найбільш поширених медичних препаратів, дозування, методику введення і їх сумісність;
- правила безпеки роботи з медичним інструментарієм і обладнанням.

Вміти:

- готувати до роботи наркозну, дихальну апаратуру та інше спеціальне обладнання і слідкувати за його справністю;
- готувати системи для інфузійної терапії;
- готувати потрібні медикаментозні засоби і розчини для інфузії: вести їх облік як при проведенні анестезії, так і при проведенні інтенсивної терапії;
- спостерігати за змінами стану хворого і регулярно відображати це у відповідній документації (наркозна карта, листок інтенсивного спостереження і лікування, тощо);
- суворо дотриматись санітарно-гігієнічного режиму в анестезіологічному відділенні.

Предметна (циклова) комісія має право вносити зміни до навчальної програми (15 %) залежно від організаційних і технічних можливостей, напрямів наукових досліджень, екологічних особливостей регіону, але відповідно до вимог кінцевих цілей.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

циклу спеціалізації – 2,5 місяці (360 год.)

№	Найменування розділів	Кількість годин			
		Загальний обсяг	Лекції	Навчальна практика під керівництвом викладача	Семінари
1	2	3	4	5	6
I.	Загальна анестезіологія	174	62	108	4
1.1.	Основи практичної діяльності медичних сестер-анестезисток відділень (груп) анестезіології та реаніматології	2	2		
1.2.	Вступ. Історія розвитку знеболення. Завдання служби анестезіології – реаніматології	2	2		
1.3.	Фізіологія нервової системи, системи органів дихання, кровообігу, функції печінки та нирок в аспекті завдань анестезіології-реаніматології	4	4		
1.4.	Наркозна і дихальна апаратура, монітори, обладнання та інструментарій	10	4	6	
1.5.	Обладнання робочого місця медсестри-анестезистки в операційній та в палаті інтенсивної терапії	8	2	6	
1.6.	Функціональні методи дослідження, що застосовуються в анестезіології та інтенсивній терапії	8	4	4	
1.7.	Лабораторна експрес-діагностика в анестезіології та інтенсивній терапії	6	2	4	
1.8.	Підготовка пацієнта до проведення оперативного втручання і наркозу	8	2	6	
1.9.	Поняття про наркоз. Теорії наркозу. Методи і види наркозу. Клініка наркозу	6	2	4	
1.10.	Інгаляційний наркоз	8	2	6	
1.11.	Неінгаляційний наркоз	12	4	6	2
1.12.	Багатокомпонентна загальна анестезія	14	4	8	2
1.13.	Спостереження за станом пацієнта під час анестезії та операції	8	2	6	
1.14.	Ускладнення, спричинені загальною анестезією. Запобігання ускладнень	12	4	8	
1.15.	Місцева і регіонарна анестезія	8	2	6	
1.16.	Катетеризація периферичних й центральних судин, венепункція, венесекція	6	2	4	
1.17.	Особливості анестезіологічного забезпечення різних планових оперативних втручань	10	4	6	

1	2	3	4	5	6
1.18.	Особливості анестезіологічного забезпечення невідкладних хірургічних втручань. Роль медсестри-анестезистки	12	4	8	
1.19.	Особливості анестезіологічного забезпечення в амбулаторній практиці	6	2	4	
1.20.	Анестезія у дітей. Роль медсестри-анестезистки	12	4	8	
1.21.	Особливості анестезіологічного забезпечення акушерських і гінекологічних операцій	12	4	8	
II.	Інтенсивна терапія	150	50	92	8
2.1.	Інтенсивний догляд і нагляд за пацієнтами після операції	14	4	8	2
2.2.	Основи серцево-легеневої реанімації	6	2	4	
2.3.	Гостра дихальна недостатність (ГДН). Догляд за пацієнтами з дихальною недостатністю	12	4	6	2
2.4.	Гостра серцево-судинна недостатність (ГССН). Догляд за пацієнтами з серцево-судинною недостатністю	12	4	6	2
2.5.	Шок, основні принципи інтенсивної терапії	12	4	8	
2.6.	Коматозні стани	12	4	8	
2.7.	Догляд за пацієнтами з нирковою й печінковою недостатністю	12	4	8	
2.8.	Загальні принципи інтенсивної терапії гострих отруєнь. Догляд за пацієнтами	12	4	8	
2.9.	Принципи інтенсивної терапії у пацієнтів з геморагічним синдромом	12	4	8	
2.10.	Особливості реанімації й інтенсивної терапії новонароджених і дітей різного віку	12	4	8	
2.11.	Інтенсивна терапія невідкладних станів в акушерстві і гінекології	12	4	6	2
2.12.	Документація у відділенні анестезіології та інтенсивної терапії	6	2	4	
2.13.	Особиста гігієна пацієнта в анестезіологічному відділенні з палатами інтенсивної терапії	12	4	8	
2.14.	Техніка безпеки в палатах інтенсивної терапії та операційному блоці	4	2	2	
III.	Невідкладна медична допомога	16	10	6	
3.1.	Принципи і порядок надання невідкладної медичної допомоги на догоспітальному етапі	16	10	6	
IV.	Інфекційна безпека, інфекційний контроль	6	6		

1	2	3	4	5	6
4.1.	Санітарно-протиепідемічний режим в закладах охорони здоров'я. Внутрішньолікарняні інфекції. Профілактичні заходи	2	2		
4.2.	Актуальні питання профілактики інфекційних захворювань. Парентеральні інфекції. Профілактика	4	4		
V.	Природне планування сім'ї	6	6		
5.1.	Біологічні основи плідності жінки та чоловіка	4	4		
5.2.	Природні методи розпізнавання плідності	2	2		
VI.	Медична психологія з основами біомедичної етики	4	4		
6.1.	Психологія та етика в медсестринстві. Моральність людських дій в біомедичній галузі та охороні здоров'я	2	2		
6.2.	Психологічні аспекти спілкування	2	2		
VII.	Основи медичної інформатики	2		2	
7.1.	Використання комп'ютерної техніки в медицині	2		2	
	Екзамен	2	2		
	Всього:	360	140	208	12

Примітка. Години для семінарських занять слухачів розподіляють за темами предметні (циклові) методичні комісії навчальних закладів.

ЗМІСТ
РОЗДІЛ I
ЗАГАЛЬНА АНЕСТЕЗІОЛОГІЯ

1.1. Основи практичної діяльності медичних сестер-анестезисток відділень (груп) анестезіології та реаніматології

Лекція

Визначення медсестринського процесу (згідно Європейського Регіонального Бюро ВООЗ).

Етапи медсестринського процесу:

1. Медсестринське обстеження пацієнта та визначення стану здоров'я;
2. Медсестринська діагностика;
3. Планування медсестринських втручань;
4. Реалізація плану медсестринського догляду;
5. Оцінка ефективності і якості медсестринського догляду.

1.2. Вступ. Історія розвитку знеболення. Завдання служби анестезіології – реаніматології

Лекція

Зміст предмета. Мета його вивчення. Ознайомлення з історією розвитку знеболення та інформація про завдання, що стоять перед відділом анестезіології та інтенсивної терапії. Принципи організації анестезіологічної служби. Діючі Накази і Положення МОЗ України. Обов'язки і права медсестри-анестезистки при роботі в операційному блоці та палатах інтенсивної терапії. Медична етика та деонтологія.

1.3. Фізіологія нервової системи, системи органів дихання, кровообігу, функції печінки та нирок в аспекті завдань анестезіології-реаніматології

Лекції

Стисла анатомічна характеристика нервової системи, органів дихання, кровообігу, печінки, нирок. Функції різних відділів нервової системи. Поняття про вегетативну нервову систему.

Основні питання механізму дихання та газообміну. Поняття про основні параметри легеневої вентиляції. Роль системи органів кровообігу у життєдіяльності організму. Дихальна функція крові. Основні показники діяльності серцево-судинної і дихальної систем.

Поняття дезінтоксикаційної функції печінки і видільної функції нирок. Застосування анестезіологічних лікарських засобів, їхній вплив на організм.

1.4. Наркозна і дихальна апаратура, монітори, обладнання та інструментарій

Лекції

Сучасні наркозні і дихальні апарати, основні вузли, правила підготовки до роботи, експлуатації та демонтажу.

Методи стерилізації апаратури, пристосувань та інструментарію. Моніторинг діяльності серця, дихання, температури тіла тощо.

Практичні заняття

Ознайомлення з апаратами для інгаляційного наркозу. Принцип дії і правила користування. Підготовка апаратів до роботи. Освоєння правил роботи з апаратами для інгаляційного наркозу при різних типах дихального контуру (відкритого, напіввідкритого, напівзакритого, закритого) та циркуляційної та маятникоподібної систем.

Підрахунок кількості газу у балонах.

Засвоєння правил роботи з респіраторами. Ознайомлення з різними видами моніторів, їхнім принципом роботи та обладнанням. Засвоєння правил користування моніторами.

Освоєння методів стерилізації апаратів, обладнання та інструментарію.

1.5. Обладнання робочого місця медсестри-анестезистки в операційній та в палаті інтенсивної терапії

Лекція

Організація робочого місця медсестри-анестезистки. Перелік та запас необхідних препаратів. Правила зберігання лікарських речовин, а також облік сильнодіючих і наркотичних засобів. Підготовка апаратури, інструментарію та моніторів до роботи. Прилади та засоби контролю за пацієнтом в палатах інтенсивної терапії.

Практичні заняття

Підготовка столика медсестри-анестезистки з набором необхідних медикаментів, інструментів для роботи в операційній і палатах інтенсивної терапії.

1.6. Функціональні методи дослідження, що застосовуються в анестезіології та інтенсивній терапії

Лекції

Електрокардіографія (ЕКГ), електроенцефалографія (ЕЕГ), пряме вимірювання внутрішньочерепного тиску (ВЧТ), спинномозкова пункція з

вимірюванням тиску спинномозкової рідини, комп'ютерна томографія голови (КТ), магнітнорезонансна томографія (МРТ), спірометрія, пульсоксиметрія, газометрія крові, ультразвукове дослідження (УЗД) органів грудної і черевної порожнини, вимірювання центрального венозного тиску (ЦВТ), інвазивний і неінвазивний методи вимірювання артеріального тиску тощо. Методики проведення, оцінка результатів.

Практичні заняття

Ознайомлення з функціональними методами дослідження у відділеннях інтенсивної терапії та анестезіології. Запис електрокардіограми. Підготовка для роботи апарату Вальдмана з вимірюванням ЦВТ, електроенцефалографа, спірометра, пульсоксиметра, забір крові для газового аналізу, підготовка пацієнта для проведення УЗД, КТ, МРТ, пункція артерії тощо.

1.7. Лабораторна експрес-діагностика в анестезіології та інтенсивній терапії

Лекція

Основні лабораторні дослідження: загальний аналіз крові, сечі, гематокрит, загальний білок, електроліти, показники коагулограми, печінкові проби, цукор крові, кислотно-основний стан, газів крові та інше. Клінічне значення результату аналізів.

Методи безпеки при роботі з інфікованим матеріалом. Принципи дезінфекції приладів, утилізації відпрацьованого матеріалу.

Практичні заняття

Вміти провести забір крові та інших біологічних рідин організму для лабораторних досліджень: клінічних, біохімічних, токсикологічних тощо. Методи безпеки при роботі з інфікованим матеріалом.

1.8. Підготовка пацієнта до проведення оперативного втручання і наркозу

Лекція

Психологічна підготовка пацієнта, обстеження його, виявлення індивідуальних особливостей. Підготовка шлунково-кишкового тракту: санація порожнини рота, промивання шлунка, очисна клізма. Оцінка стану пацієнта. Шкала ризику. Медикаментозна підготовка, премедикація.

Вибір засобів знеболення. Фармакологічна характеристика та вплив на організм речовин, що застосовуються для премедикації, їх дозування, правила зберігання.

Практичні заняття

Обстеження і підготовка пацієнта до операції і наркозу. Оцінка стану пацієнта, ризику втручання. Проведення санації ротової порожнини. Підготовка пацієнта для промивання шлунку, очисної клізми, підбір відповідного обладнання. Вибір засобів для медикаментозної підготовки, розрахунок дози, час і шляхи введення.

1.9. Поняття про наркоз. Теорії наркозу. Методи і види наркозу. Клініка наркозу

Лекція

Визначення поняття “наркоз”. Сучасні теорії наркозу. Засоби, методи та способи проведення наркозу, Клініка наркозу, стадії. Поняття про компоненти анестезії.

Практичні заняття

Безперервне спостереження за станом пацієнта під час наркозу. Оцінка глибини наркозу, визначення стадії наркозу, метод проведення тощо. Підтримка адекватної вентиляції легень, стану серцево-судинної системи, рефлекторної діяльності, ступеня релаксації скелетних м'язів.

1.10. Інгаляційний наркоз

Лекція

Вимоги до інгаляційних анестетиків. Клінічна фармакологія інгаляційних анестетиків. Масковий метод наркозу, методика проведення. Переваги і недоліки. Методика проведення і клініка наркозу закисом азоту, фторотаном, азеотропною сумішшю, севофлюраном, ксеноном та іншими інгаляційними анестетиками. Роль та обов'язки медсестри-анестезистки в проведенні інгаляційного методу наркозу. Методика проведення інтубації трахеї, ускладнення і їх профілактика. Методи штучної вентиляції легенів (ШВЛ).

Практичні заняття

Ларингоскоп та робота з ним. Застосування ларингоскопа з прямим і зігнутих клинками. Вікові розміри інтубаційних трубок. Підготовка робочого місця медсестри-анестезистки для проведення наркозу через маску чи ендотрахеальним методом. Підготовка для проведення інтубації трахеї, фіксація ендотрахеальної трубки, тампонування ротової порожнини. Екстубація. Робота з електровідсмоктувачем, проведення санації трахеобронхіального дерева. Освоєння методики проведення наркозу через маску і ендотрахеальним методом із застосуванням різних інгаляційних анестетиків.

Освоєння методики штучної вентиляції легень. Визначення ознак гіпоксії та гіперкапнії. Вміти використати різні види допоміжного дихання та ШВЛ. Визначення основних параметрів вентиляції легень. Стерилізація та зберігання ларингоскопа, масок, повітроводів, інтубаційних трубок та іншого обладнання.

1.11. Неінгаляційний наркоз

Лекції

Вимоги до неінгаляційних анестетиків. Клінічна фармакологія неінгаляційних наркотичних засобів. Переваги і недоліки неінгаляційного наркозу.

Методика проведення та клініка наркозу барбітуратами, стероїдними препаратами, оксибутиратом натрію, кетаміном, фентанілом з дроперидолом, сомбревіном, пропофолом. Тотальна внутрішньовенна анестезія із застосуванням атарактиків і анальгетиків. Неінгаляційний наркоз із штучною вентиляцією легень. Комбінований наркоз. Профілактика можливих ускладнень.

Практичні заняття

Методика проведення наркозу різними неінгаляційними анестетиками. Приготування розчину тіопенталу натрію, його зберігання. Техніка введення препаратів для неінгаляційного наркозу. Респіраторна підтримка під час наркозу. Застосування антидотів. Підтримка необхідної вентиляції під час наркозу. Профілактика можливих ускладнень. Роль медсестри-анестезистки в проведенні неінгаляційного наркозу.

1.12. Багатокомпонентна загальна анестезія

Лекції

Поняття про багатокомпонентну анестезію. Найбільш розповсюджені схеми комбінованого наркозу: комбінована інгаляційна анестезія апаратно-масковим методом із збереженням самостійного дихання і ендотрахеальним методом із штучною вентиляцією легень (ШВЛ), базис анестезія, нейролептанальгезія (НЛА), атаральгезія, центральна анальгезія. Переваги і недоліки. Компоненти, що застосовуються для проведення багатокомпонентної анестезії (наркоз, анальгезія, релаксація м'язів, підтримка адекватного дихання, керована гіпотензія тощо).

Практичні заняття

Участь медсестри-анестезистки у проведенні багатокомпонентної анестезії. Визначення глибини наркозу за клінічними проявами. Під'єднання монітора, пульсоксиметра чи іншої апаратури для спостереження за станом пацієнта. Компоненти, що застосовуються при проведенні багатокомпонентної анестезії, облік та зберігання, методика введення. Ведення карти знеболення.

1.13. Спостереження за станом пацієнта під час анестезії та операції

Лекція

Оцінка вітальних функцій пацієнта перед операцією та під час оперативного втручання (вимірювання АТ, пульсу, частоти дихання, показників адекватності ШВЛ, центрального венозного тиску (ЦВТ). Монітори, робота з ними. Санація трахеобронхіального дерева. Інфузійні розчини.

Практичні заняття

Підготовка апаратури, лікарських препаратів, анестезіологічного інструментарію, накриття стерильного анестезіологічного і маніпуляційного столика. Спостереження за основними вітальними функціями пацієнта: вимірювання АТ, пульсу, ЦВТ, частоти дихання, оцінка адекватності легеневої вентиляції. Підбір масок, повітроводів, інтубаційних трубок. Приготування розчинів для внутрішньовенних вливань. Ведення карти знеболення: кожні 5 хв. відмічати ЧСС, П, АТ, характер дихання (спонтанне, штучне, допоміжне); введення загальних анестетиків, м'язових релаксантів тощо). Вказувати етапи анестезії та операції, фіксувати всі ускладнення.

Визначати основні показники дихання, кровообігу, втрати крові під час операції, реєструвати погодинно діурез.

1.14. Ускладнення, спричинені загальною анестезією. Запобігання ускладнень

Лекції

Ускладнення, що призводять до порушення вентиляції легень: порушення прохідності дихальних шляхів внаслідок западання язика, міграції інтубаційної трубки, аспірації, регургітації тощо; з боку легенів (пневмонія, набряк, ларинго- та бронхоспазм, пневмоторакс, ателектаз, колабування легенів внаслідок різних причин); порушення регуляції дихання (пригнічення дихального центру медикаментами, гіпоксія тощо); неадекватні режими вентиляції; порушення нервово-м'язової провідності (вплив міорелаксантів, антибіотиків, електролітного дисбалансу); пов'язані з неправильним користуванням або несправністю апаратів.

Ускладнення, що призводять до порушення гемодинамічних показників: артеріальна гіпертензія і гіпотензія, порушення ритму серця, "операційний шок", емболічні ускладнення, зупинка серця. Ускладнення з боку ЦНС: уповільнене пробудження, набряк головного мозку, вогнищеві ураження, децеребрація як наслідок гіпоксії, психічні розлади, судоми. Ускладнення з боку периферичних відділів нервової системи внаслідок неправильної укладки пацієнта на операційному столі (неврити, парези, паралічі). Ускладнення пов'язані з порушенням терморегуляції (склерема, гіпертермія) тощо.

Практичні заняття

Навчання методам підтримки адекватної легеневої вентиляції: правильне утримання маски та нижньої щелепи, введення повітроводу, аспірація вмісту дихальних шляхів, контроль за положенням ендотрахеальної трубки. Профілактика та лікування ларингоспазму та бронхоспазму. Визначення крововтрати. Температурний режим в операційній. Правила розміщення пацієнта на операційному столі. Засвоєння правил скерованих на профілактику післяопераційних ускладнень.

1.15. Місцева і регіонарна анестезія

Лекції

Клінічна фармакологія місцевих анестетиків. Загальні принципи проведення місцевого знечуження. Покази і протипокази до застосування місцевої анестезії. Види місцевої анестезії: поверхнева (термінальна), інфільтраційна, провідникова, спинномозкова (спінальна, субарахноїдальна), епідуральну (перидуральну) та різні види новокаїнової блокади. Перидуральна та спинномозкова анестезія, методика проведення, можливі ускладнення, їхня профілактика. Ускладнення місцевої анестезії, їхня профілактика і принципи лікування.

Практичні заняття

Участь медсестри-анестезистки в проведенні місцевої анестезії. Приготування розчинів та обладнання для проведення місцевої анестезії. Знайомство з різними методиками місцевої анестезії і технікою їхнього виконання. Набір для перидуральної анестезії, стерилізація, зберігання. Техніка виконання перидуральної анестезії. Проведення перидуральної анестезії в післяопераційному періоді.

1.16. Катетеризація периферичних й центральних судин, венепункція, венесекція

Лекція

Методика катетеризації центральних і периферичних судин (техніка, анатомічні особливості). Асептика та антисептика. Можливі ускладнення, їхня діагностика. Профілактика і лікування флебітів, тромбозів, емболій.

Практичні заняття

Підготовка набору для венепункції, катетеризації центральних та периферичних судин, венесекції. Освоєння техніки венепункції. Методики стерилізації. Нагляд за проведеними маніпуляціями (катетером, венепункцією, венесекцією), дотримування умов асептики і антисептики. Особиста гігієна.

1.17. Особливості анестезіологічного забезпечення різних планових оперативних втручань

Лекції

Особливості патології і знеболювання у загальнохірургічних, ортопедичних і травматологічних, урологічних, нейрохірургічних, торакальних, стоматологічних, гінекологічних, ЛОР і офтальмологічних пацієнтів. Знання специфіки оперативних втручань, що має значення для вибору і проведення наркозу.

Практичні заняття

Участь медсестри-анестезистки в проведенні наркозу при різних профілях оперативного втручання.

1.18. Особливості анестезіологічного забезпечення невідкладних хірургічних втручань. Роль медсестри-анестезистки

Лекції

Особливості стану ургентних пацієнтів, обстеження і підготовка до наркозу і операції. Проблеми так званого “повного шлунка”. Аспіраційний синдром. Участь у проведенні знеболювання: передопераційного, інтраопераційного та післяопераційного періодів оперативного втручання з приводу гострої кишкової непрохідності, гострого перитоніту, гострого панкреатиту, перфоративної виразки, кровотечі з шлунково-кишкового тракту, защемлення киля, травм, гострої внутрішньочерепної патології, важких поранень та інших уражень.

Практичні заняття

Спорожнення шлунка за допомогою товстого чи тонкого зонда. Застосування прийому Селіка. Відпрацювання методики загальної анестезії при невідкладних хірургічних операціях. Особливості підготовки та спостереження за вітальними функціями організму пацієнта під час ургентних операцій і наркозу.

1.19. Особливості анестезіологічного забезпечення в амбулаторній практиці

Лекція

Особливості стану амбулаторних пацієнтів і їхня підготовка до загальної анестезії. Принципи знечулення в амбулаторній хірургії. Вимоги до вибору анестетика, засобів для премедикації, виду і методу проведення знеболення. Контроль і спостереження за станом пацієнта під час оперативного втручання. Особливості ведення раннього післянаркозного періоду. Критерії оцінки адекватності пацієнта, нормалізації його стану.

Практичне заняття

Методика проведення анестезії в амбулаторних умовах. Підготовка апаратури, інструментарію, протишокових засобів, а також всього необхідного для проведення серцево-легеневої реанімації (СЛР). Оцінка адекватності пацієнта: свідомість, дихання, частота серцевих скорочень, артеріальний тиск, відновлення рефлексів тощо. Відправка (виписка) додому.

1.20. Анестезія у дітей. Роль медсестри-анестезистки

Лекції

Анатомо-фізіологічні особливості у дітей в анестезіологічному аспекті. Особливості підготовки дітей, премедикації, дозування ліків у дітей різних вікових груп. Дозис-фактор. Апаратура, інструменти, пристосування. Особливості ведення наркозу, проведення інтубації трахеї, використання релаксантів, штучної вентиляції легенів. Покази до ведення наркозу ендотрахеальним методом. Загальна анестезія у немовлят. Ранній післянаркозний період у дітей. Можливі ускладнення, їхня профілактика.

Практичні заняття

Освоєння методики загальної анестезії у дітей. Оволодіння методами підтримки, контролю і корекції необхідної легеневої вентиляції. Спостереження за дитиною під час оперативного втручання. Вміння визначити глибину наркозу за клінічними ознаками. Ведення карти знеболення. Дотримання температурного режиму в операційній. Визначення крововтрати. Спостереження за дитиною в ранньому післянаркозному періоді.

1.21. Особливості анестезіологічного забезпечення акушерських і гінекологічних операцій

Лекції

Особливості стану вагітних і породіль. Основні правила проведення загального знеболення в акушерстві. Знеболення пологів.

Наркоз при кесаревому розтині. Знеболення при аномалії родової діяльності, при пізніх токсикозах вагітності, при малих акушерських операціях. Можливі ускладнення, профілактика, усунення.

Кровотечі. Геморагічний шок в акушерстві.

Анестезіологічна підмога в гінекології.

Практичні заняття

Засвоєння правил проведення загальної анестезії при кесаревому розтині. Особливості знеболення пологів. Синдром Мендельсона та синдром нижньої порожнистої вени, заходи їх попередження та інтенсивна терапія.

Підготовка для проведення анестезіологічного забезпечення в гінекології

РОЗДІЛ II

ІНТЕНСИВНА ТЕРАПІЯ

2.1. Інтенсивний догляд і нагляд за пацієнтами після операції

Лекція

Покази для переведення пацієнтів у палату інтенсивної терапії після операції. Ускладнений і неускладнений післяопераційний період. Профілактика дихальної недостатності, підтримка гемодинамічних показників, енергетичних потреб організму. Ліквідація больового синдрому. Відновлення моторної функції кишечника.

Практичні заняття

Догляд за пацієнтами після операції. Профілактика ускладнень з боку органів дихання: оксигенотерапія, інгаляції, лікувальна фізкультура (ЛФК), вібромасаж, туалет трахеобронхіального дерева. Моніторинг серцевої діяльності. Інфузійна терапія, її особливості. Розрахунок уведення інсуліну. Сумісність лікарських препаратів. Загальний догляд, харчування (парентеральне, ентеральне). Контроль за введеною рідиною і діурезом, а також за рідинами, що виділяються через зонд, дренажі, фістули тощо. Ведення карти спостереження і інтенсивної терапії.

2.2. Основи серцево-легеневої реанімації

Лекція

Причини (первинні і вторинні) зупинки кровообігу. Поняття термінального стану, стадій вмирання, клінічної, біологічної і соціальної смерті. Ознаки клінічної смерті. Стадії серцево-легеневої реанімації за П.Сафаром:

I стадія – елементарна підтримка життя, її етапи – відновлення прохідності дихальних шляхів;

- штучна вентиляція легень;
- непрямий масаж серця.

II стадія – подальша підтримка життя, її етапи:

- медикаментозна терапія;
- діагностика виду зупинки кровообігу;
- дефібриляція.

III стадія – тривала підтримка життя, її етапи:

- оцінка стану пацієнта і прогноз найближчого періоду;
- відновлення вищих мозкових функцій;
- лікування ускладнень, відновна терапія.

Критерії ефективності реанімаційних заходів. Післяреанімаційна хвороба.

Практичні заняття

Засвоєння правил серцево-легеневої реанімації, санації трахеобронхіального дерева. Правила догляду за трахеостоמוю. Введення медикаментів. Навчання на манекенах. “Потрійний” прийом Сафара.

2.3. Гостра дихальна недостатність (ГДН). Догляд за пацієнтами з дихальною недостатністю

Лекції

Причини розладів газообміну, методи усунення цих причин. Клінічна картина в залежності від ступеня важкості ГДН. Відновлення і забезпечення прохідності дихальних шляхів, способи і методи ШВЛ. Конікотомія, трахеостомія, оксигенотерапія. Гіпербарична оксигенація (ГБО), покази і протипокази. Особливості догляду за пацієнтами.

Практичні заняття

Вміти діагностувати дихальну недостатність і оцінити ступінь важкості. Вказати покази до ШВЛ. Визначити покази до проведення конікотомії. Догляд за трахеостоמוю. Робота з електровідсмоктувачем, санація трахеобронхіального дерева. Допомога лікарю в проведенні бронхоскопії та інших діагностично-лікувальних процедур.

2.4. Гостра серцево-судинна недостатність (ГССН). Догляд за пацієнтами з серцево-судинною недостатністю

Лекції

Поняття, патогенез, клінічна картина ліво- і правошлуночкової недостатності кровообігу. Загальна серцева слабкість. Діагностика, інтенсивна терапія. Судинна недостатність. Аритмії. інфаркт міокарда. набряк легень. Колапс.

Практичні заняття

Підрахунок частоти пульсу і серцевих скорочень, визначення дефіциту пульсу.

Вимірювання артеріального і центрального венозного тиску у пацієнтів з ГССН. Запис ЕКГ, діагностика загрозливих для життя аритмій. Правила дожильного введення серцевих глікозидів та інших сильнодіючих медикаментів у випадку серцевої слабості. Моніторинг серцево-судинної системи.

2.5. Шок, основні принципи інтенсивної терапії

Лекції

Поняття, етіологія, патогенез, загальні ознаки шоку. Шоки різного походження: гіповолемічний, кардіогенний, токсично-інфекційний, анафілактичний. Синдром тривалого стискання. Клініко-лабораторне обстеження. Диференціальна діагностика. Невідкладна допомога на етапах евакуації. Принципи інтенсивної терапії в залежності від виду шоку.

Практичні заняття

Моніторинг життєво важливих функцій організму. Венепункція і катетеризація судин. Інфузійна терапія. Катетеризація сечового міхура. Накладання джгута, шин, оксигенотерапія, догляд.

2.6. Коматозні стани

Лекції

Поняття, етіологія, основні ознаки, загальні риси патогенезу коматозних станів. Клініко-лабораторне обстеження, діагноз, диференціальний діагноз. Невідкладна допомога. Коми різного походження: внаслідок гіпоксії, черепно-мозкової травми, порушення процесів обміну, токсичної дії внаслідок отруень і захворювань. набряк головного мозку. Основні принципи лікування.

Практичні заняття

Догляд за пацієнтами в коматозному стані. Основні принципи лікування. Метод форсованого діурезу. Промивання шлунка. Визначення стану свідомості за шкалою Глазго. Інсулінотерапія. Харчування через шлунковий зонд.

2.7. Догляд за пацієнтами з нирковою й печінковою недостатністю

Лекції

Причини, діагностика ниркової й печінкової недостатності. Функціональні дослідження печінки і нирок. Клінічні прояви печінкової недостатності. Класифікація гострої печінкової недостатності. Основні принципи лікування. Клінічні прояви ниркової недостатності. Форми гострої ниркової недостатності. Інтенсивна терапія. Роль медичної сестри-анестезистки у догляді за пацієнтами з нирковою й печінковою недостатністю.

Практичні заняття

Догляд за пацієнтами з печінковою та нирковою недостатністю. Підготовка пацієнта до проведення функціональних методів обстеження. Промивання шлунка. Проведення форсованого діурезу. Спостереження за пацієнтом під час проведення екстракорпоральних методів детоксикації (гемодіаліз, ультрафільтрація, плазмаферез). Катетеризація сечового міхура. Промивання (інстиляція) сечового міхура.

2.8. Загальні принципи інтенсивної терапії гострих отруєнь. Догляд за пацієнтами

Лекції

Поняття, причини, фактори, шляхи проникнення токсичних речовин в організм, клінічна картина, діагностика гострих отруєнь. Загальні принципи лікування гострих отруєнь: припинення подальшого надходження отрути й посилене її виведення з організму; антидотна терапія; симптоматична терапія. Методи природної і штучної детоксикації: промивання шлунка, кишковий лаваж, гіпервентиляція легень, форсований діурез, перитонеальний діаліз. Екстракорпоральні методи детоксикації: гемосорбція, ультрафільтрація, гемодіаліз, плазмаферез, гемооксигенація, детоксикація організму з використанням гіпохлориду натрію тощо.

Практичні заняття

Допомога пацієнту при блюванні. Введення шлункового зонду, техніка промивання шлунка, застосування сифонної клізми. Приготування і введення розчинів для форсованого діурезу. Контроль за введеною і виділеною рідиною. Ознайомлення з апаратурою для екстракорпоральної детоксикації, та підготовка до використання. Методики проведення детоксикації. Оцінка вітальних функцій.

2.9. Принципи інтенсивної терапії у пацієнтів з геморагічним синдромом

Лекція

Система гемостазу. Види коагулопатій. Дисеміноване внутрішньосудинне зсідання крові (ДВЗ-синдром), етіологія, патогенез, клініка, принципи інтенсивної терапії. Особливості догляду за пацієнтами з геморагічним синдромом. Поняття про групи крові та резус-фактор. Переливання крові, техніка, помилки, небезпека, ускладнення, профілактика й лікування.

Практичні заняття

Проведення проби на швидкість зсідання крові за Лі-Уайт. Забір крові на коагулограму. Визначення групи крові, проведення обов'язкових проб крові, переливання і спостереження за реципієнтом. Ведення документації. Освоєння методів догляду за пацієнтами з геморагічним синдромом.

2.10. Особливості реанімації й інтенсивної терапії новонароджених і дітей різного віку

Лекції

Анатомо-фізіологічні особливості у дітей. Оцінка стану новонародженого за шкалою Апгар. Гостра дихальна, серцево-судинна недостатність у дітей: етіологія, клініка, інтенсивна терапія. Гіпертермічний і судомний синдроми у дітей, медикаментозна терапія, фізичні методи охолодження.

Особливості серцево-легеневої реанімації у дітей. Реанімація немовлят.

Практичні заняття

Оцінка стану новонародженого за шкалою Апгар. Освоєння особливостей СЛР у дітей. Підготовка і робота з апаратами штучної вентиляції легень у дітей. Проведення моніторингу. Навчання на манекенах. Ведення належної документації.

2.11. Інтенсивна терапія невідкладних станів в акушерстві і гінекології

Лекції

Невідкладні стани в акушерстві: прееклампсія, еклампсія, екламптичний статус; емболія навколоплідними водами; коагулопатії. Принципи інтенсивної терапії. Позаматкова вагітність. Особливості кровотеч в гінекології. Апоплексія яйника. Перекручення ніжки пухлини яйника, розрив пухлини. Диференціальна діагностика, інтенсивна терапія.

Практичні заняття

Спостереження й догляд за вагітними з пізніми гестозами. Особливості моніторингу основних функцій у вагітних. Визначення маси тіла, добового діурезу. Забір крові на коагулограму, застосування гемостатиків тощо.

2.12. Документація у відділенні анестезіології та інтенсивної терапії

Лекція

Види документації, значення. Правила ведення документації. Наркозні карти, листи інтенсивної терапії і спостереження. Листи призначення наркотичних, психотропних та інших лікарських засобів. Журнали запису особливо небезпечних інфекцій, переливання крові і кровозамінників, здачі і прийняття зміни, гельмінтозів тощо.

Практичні заняття

Знайомство з документацією, заповнення карт знеболення, листів інтенсивної терапії і спостереження, листів призначення наркотичних, психотропних та інших лікарських препаратів. Правила ведення журналів.

2.13. Особиста гігієна пацієнта в анестезіологічному відділенні з палатами інтенсивної терапії

Лекція

Надання пацієнту функціонального положення в ліжку. Заміна постільної та натільної білизни тяжкохворим. Догляд за шкірою у тяжкохворих. Профілактика належків. Догляд за ротовою порожниною. Догляд за очима. Догляд за вухами. Використання підкладних суден і сечоприймачів. Підмивання важкохворих. Харчування.

Практичні заняття

Відпрацювання практичних навичок, що пов'язані з особистою гігієною пацієнтів.

2.14. Техніка безпеки в палатах інтенсивної терапії та операційному блоці

Лекція

Поняття безпеки життєдіяльності. Небезпечні фактори. Біофізичні впливи і прояви роботи апаратури на життєдіяльність людини. Правила техніки безпеки. Особливості техніки безпеки в операційному блоці та палатах інтенсивної терапії.

Практичні заняття

Робота з наркозно-дихальною, контрольно-діагностичною та лікувальною апаратурою. Заземлення апаратури. Робота з балонами (кисню, діазоту оксиду). Особливості безпеки при стерилізації та дезінфекції апаратури.

РОЗДІЛ ІІІ

НЕВІДКЛАДНА МЕДИЧНА ДОПОМОГА

3. 1. Принципи і порядок надання невідкладної медичної допомоги на догоспітальному етапі

Лекція

Початкові дії медичних працівників у випадку невідкладного стану постраждалого.

Характеристика термінальних станів. Основні принципи реанімаційних заходів при порушенні дихання та кровообігу.

Надання домедичної допомоги постраждалим при несприятливих зовнішніх факторах навколишнього середовища (термічна та холодова травма, утоплення, удушення, електротравма).

Травми. Відкриті та закриті пошкодження. Вогнепальна рана.

Мінно-вибухові та осколкові ушкодження.

Черепно-мозкова травма. Травми грудної клітки (пневмоторакс). Травма хребта. Травматичний шок. Шкала Глазго. Політравма, комбінована травма.

Ознаки відкритих і закритих переломів. Краш – синдром. Алгоритм невідкладної допомоги.

Синдром «гострого живота». Алгоритм невідкладної медичної допомоги.

Гостра судинна недостатність: непритомність, колапс, шок. Стенокардія. Гострий інфаркт міокарду. Клінічний перебіг та атипові форми.

Гіпертензивні кризи (І і ІІ типу). Клінічні прояви. Гострі порушення мозкового кровообігу .

Діагностика ком при цукровому діабеті (гіпо- та гіперглікемічна коми). Алгоритм надання невідкладної допомоги.

Алгоритм надання невідкладної допомоги при отруєнні невідомою речовиною.

Загальні принципи надання невідкладної допомоги при гострих отруєннях, укусах тварин та комах.

Алгоритм надання невідкладної допомоги при укусах.

Алгоритм надання невідкладної допомоги при анафілактичному шоці.

Організація і порядок надання медичної допомоги цивільному населенню та військовим в зоні збройних конфліктів.

Початковий алгоритм дій при наданні невідкладної допомоги в зоні вогневого контакту (ТССС – Tactical Combat Casualty Care).

Ураження бойовими отруйними речовинами. Заходи колективної та індивідуальної безпеки при наданні домедичної допомоги.

Практичні заняття

Основні принципи реанімаційних заходів при порушенні дихання та кровообігу у дорослих (ланцюг виживання) на догоспітальному етапі.

Алгоритм базової серцево-легеневої реанімації (BLS).

Порядок надання невідкладної медичної допомоги постраждалим та хворим на догоспітальному етапі.

Проведення первинного та вторинного огляду постраждалого.

Гостра кровотеча. Невідкладна допомога при зовнішній та внутрішній кровотечі. Методи тимчасової зупинки кровотечі. Правила накладання кровоспинного джгута (джгут САТ Turniquet, джгут Есмарха).

Принципи медичного сортування при масових ураженнях (START).

Дорожно-транспортна пригода. Алгоритм допомоги.

Транспортна іммобілізація.

РОЗДІЛ IV

ІНФЕКЦІЙНА БЕЗПЕКА, ІНФЕКЦІЙНИЙ КОНТРОЛЬ

4.1. Санітарно-протиепідемічний режим в закладах охорони здоров'я.

Внутрішньолікарняні інфекції. Профілактичні заходи

Лекція

Внутрішньолікарняні інфекції та їх актуальність на сучасному етапі. Причини виникнення та профілактичні заходи. Профілактика внутрішньолікарняних інфекцій. Обробка рук, дезінфекція. Види, засоби та методи дезінфекційних заходів. Стерилізація. Контроль якості передстерилізаційного очищення та стерилізації.

Чинні накази та нормативні документи.

4.2. Актуальні питання профілактики інфекційних захворювань.

Парентеральні інфекції. Профілактика

Лекції

Класифікація інфекційних захворювань. Способи передачі інфекції. Профілактичні заходи, спрямовані на попередження виникнення інфекції.

Профілактика інфекційних захворювань з парентеральним шляхом передачі, в тому числі вірусних гепатитів В і С, ВІЛ-інфекції.

Порядок проведення екстреної постконтактної профілактики при виконанні професійних обов'язків.

РОЗДІЛ V ПРИРОДНЕ ПЛАНУВАННЯ СІМ'Ї

5.1. Біологічні основи плідності жінки та чоловіка

Лекція

Надійність існуючих методів планування сім'ї та критерії їх відбору.
Короткий аналіз існуючих методів контрацепції.

Будова і функції чоловічої статеві сфери. Особливості статевого дозрівання чоловіків. Гормональна регуляція чоловічої плідності. Будова і функції жіночої статеві сфери. Особливості статевого дозрівання дівчат. Фізіологія менструального циклу. Гормональна регуляція менструального циклу. Тривалість репродуктивного періоду у жінок. Відмінність чоловічої і жіночої плідності.

Запліднення, імплантація, вагітність.

Аборт. Соціальні, медичні та релігійні аспекти проблеми.

Основні показники репродуктивного здоров'я.

5.2. Природні методи розпізнавання плідності

Лекції

Історія природних методів планування сім'ї. Календарний метод (метод Кнауса-Огіно), метод спостереження за цервікальним слизом (метод Біллігса), температурний метод (метод Дюрінга). Симптомтермальні методи планування сім'ї. Різновиди симптомтермальних методів планування сім'ї – австрійський (Ретцера), бірмінгемський (Дж. Кіплей та А. Флінн), американський (Ліги “Подружжя Подружжю”) та інші.

Симптомтермальний метод: спостереження за цервікальним слизом, базальною температурою, станом шийки матки.

Визначення плідних та неплідних днів циклу.

Різні форми циклів у житті жінки.

РОЗДІЛ VI

МЕДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ З ОСНОВАМИ БІОМЕДИЧНОЇ ЕТИКИ

6.1. Психологія та етика в медсестринстві. Моральність людських дій в біомедичній галузі та охороні здоров'я

Лекція

Психологічні аспекти етики та деонтології. Основні закономірності психології хворої людини, психологічні типи реагування на хворобливий стан. Значення принципів біоетики та загальні напрямки її розвитку.

6.2. Психологічні аспекти спілкування

Лекція

Основні психологічні компоненти спілкування. Особливості спілкування: медичної сестри: з пацієнтом, його родичами та персоналом закладу охорони здоров'я.

Синдром емоційного вигорання медичного працівника. Способи психологічної допомоги при синдромі емоційного вигорання, його профілактика та корекція.

РОЗДІЛ VII ОСНОВИ МЕДИЧНОЇ ІНФОРМАТИКИ

7.1. Використання комп'ютерної техніки в медицині

Практичні заняття

Основні теоретичні відомості про базові аспекти інформатики: програмне та апаратне забезпечення ПК, поняття про електронний документообіг, та засоби передачі інформації. Застосування інформаційних технологій у сучасній медицині. Основні прийоми і методи роботи з операційною системою Windows, прикладними програмами пакету Microsoft Office (за основу взято текстовий редактор MS Word 2010).

ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Анестезиология и интенсивная терапия (Под. ред. Проф. Б.Р.Гельфанда. – Москва, и– во Литтерра, 2006.
2. Бойко Т.І., Клінічні лабораторні дослідження. – К.; Медицина, 2010 р, 350с.
3. Губенко І.Я., Шевченко О.Т.,Бразолій Л.П., Ашпай В.Г. Медсестринський процес. – К.: Здоров'я. 2001. – 208 с.
4. Ілько А. А. Анестезіологія, інтенсивна терапія і реаніматологія : навчальний посібник / А. А.Ілько. – К. : Медицина , 2014. – 263 с.
5. Зильбер А.П. Этюды критической медицины. – М.– МЕД пресс-инфо, – 2006. –566с.
6. Змужко Е.И., Белозеров Е.С. Медикаментозные осложнения. – Санкт–Петербург. Питер. –Москва–Харьков–Минск – 2001. – 425 с.
7. Касевич Н.М. Загальний догляд за хворими і медична маніпуляційна техніка: підручник. – К.: Медицина, 2008.- 424 с.
8. Ковальова О.М., Лісовий В.М., Шевченко С.І., Фролова Т.В. та ін. Догляд за хворими: підручник. – К. ВСВ, «Медицина», 2010. – 488с.
9. Костюченко А.Л., Гуревич К.Я., Лыткин М.И. Интенсивная терапия послеоперационных осложнений. (Руководство для врачей). – С.-Пб – Спец. Лит. –2000. – 575с.
10. Медицина невідкладних станів: швидка і невідкладна медична допомога /І.С. Зозуля, А.В. Вершигора, В.І. Боброва та ін.; за ред. І. С. Зозулі. – К.: ВСВ Медицина, 2012 – 728 с.
11. Морган Дж. Э. мл., Михаил М. С. Клиническая анестезиология: Пер. с англ. – М – С. – Пб., Бином. – 1 кн.1998. -430с. ПП кн. – 2000. -365с. Ш кн. – 2003. – 298с.
12. Невідкладні стани / За ред. М.С. Регеди, В.Й. Кресюка. – 2-е вид.- Львів, 2003. – 890 с.
13. Основи інтенсивної терапії: Навчальний посібник / За ред. Л.В. Усенко. – Тернопіль:Укрмедкнига, 2002. – 332 с.
14. Палій Л.В. Основи реаніматології. Навч. Посібник. – К.: Медицина, 2006. – 164с.
15. Руководство по анестезиологии. Учебное пос. под. ред. Ф.С. Глумчера, А.И.Трещинского – 2 изд.– К., ВСИ Медицина, 2010–608с.: ил.
16. Тарасюк В.С., Матвійчук М.В., Паламар В.В., Азарський І.М., Кучанська Г.В., Корольова Н.Д., Новицький А.О. Медицина надзвичайних ситуацій: навч. Посібник. – К.: ВСВ. «Медицина», 2010. – 528с.
17. Чепкий А.П.,Ткаченко Р.О. Анестезіологія, реаніматологія та інтенсивна терапія: Підручник. – К.: Вища школа, 2004. – 334с.

18. Богданович В.Л. Интенсивная и неотложная терапия в эндокринологии: руководство для врачей. – Н.Новгород, Изд.: НГМА. – 2000.– 321с.

Додаткова:

1. Доценко В.І. Медична інформатика: навчальний посібник / О.В. Сілкова, Полтава, 2005 – 164с.
2. Екстрена медична допомога: догоспітальний етап – алгоритми маніпуляції (базовий рівень). – В.О. Крилюк, А.А. Гудима, В.Ю. Кузьмін та ін. – К., 2014 – 84 с.
3. Загальна епідеміологія. Навчальний посібник / Н.О. Виноград, З.П. Василюшин, Л.П. Козак – К.: ДСВ Медицина, 2014– 304 с.
4. Медична психологія (за редакцією С.Д.Максименка) Вінниця – Навчальна книга, 2010 – 520 с.